

14 درصد کودکان در ایران برای تامین اقتصاد خانواده کار می‌کنند

چه کسی حق گم شده نان و قلم ما را از آدم‌ها می‌گیرد؟

خبرگزاری دانشجویان ایران

جمعه ۱۱ دی ۱۳۸۳

کاش کسی از راه می‌رسید که بوی رهایی می‌داد. دستانش پر از محبت بود و عدل. سرما در آغوش او جرأت رخنه نمی‌یافت و تماشای نگاهش غذای خاطرمان بود.
کاش بر شانه‌های کوچک ما به جای کوله‌بار سنگین زندگی، کوله‌بار درس و مشق بود؛ بی‌آن که از فقر و قیح چشمانمان هراسناک باشد، دنبال رویاهای کودکانه در حیات زندگی تا اوج شادی می‌دویدیم و پر می‌گرفتیم.
کاش فقر ما این همه عریان نبود و به جای خستگی کار و استثمار، با لبخند فرشته‌ای که از راه می‌رسید و لب پنجره برای ما هم قصه‌های کودکانه می‌خواند، به خواب می‌رفتیم. کاش کسی حق گم شده آب و نان و قلم و سلامت ما را از آدم‌ها ... می‌گرفت

14 درصد کودکان در ایران برای تامین اقتصاد خانواده کار می‌کنند

به گزارش گروه اجتماعی خبرگزاری دانشجویان ایران امروزه کودکان به ساده‌ترین ابزار سوءاستفاده و استثمار که از مصادیق آن اجبار به کار، قاچاق، فروش مواد مخدر، تکدیگری، آزار جنسی و تولید فیلم‌های مستهجن بوده و از پیامدهای آن ترک تحصیل، محرومیت از غذای کافی، بهداشت سالم و ... است، تبدیل شده‌اند.

کنوانسیون ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار بدترین اشکال کار کودکان را شامل انواع بردگی به علت دین والدین به کارفرما، بکارگیری اجباری کودکان در درگیری‌های مسلحانه، دلالتی یا عرضه کودکان برای فساد و پرنوگرافی یا اعمال شنیع، استفاده از کودکان در فعالیت‌های غیرقانونی و کارهایی که به دلیل ماهیت و شرایط آن برای سلامت و ایمنی و خلایق کودکان ضرر داشته باشد، می‌داند.

بر اساس آخرین گزارش سازمان ملل از وضعیت کودکان محروم جهان، در حال حاضر ۲۴۶ میلیون کودک در جهان به کار مشغولند؛ ۵۰۰ میلیون از دسترسی به توالی بهداشتی، ۴۰۰ میلیون از آب بهداشتی سالم، ۲۷۰ میلیون از خدمات بهداشتی و ۹۰ میلیون از غذا محرومند؛ ۱۴۰ میلیون کودک به مدرسه نمی‌روند و ۳۰۰ میلیون به اطلاعات دسترسی ندارند. بیش از یک میلیارد کودک از رشد و پرورش سالم و حمایت اعلام شده سران کشورها در پیمان‌نامه حقوق کودک محرومند.

بر پایه گزارش وضعیت کودکان محروم ایران نیز ۵۰۰ هزار و بیش از یک میلیون کودک به ترتیب زیر خط فقر یک و دو دلار زندگی و ۱۴ درصد کودکان هنوز کار می‌کنند. کاری که تنها برای کمک به اقتصاد خانواده و تأمین هزینه‌های تحصیل است و از آغاز تا پایان سال ادامه دارد.

به گزارش ایسنا آمار نیز حاکیست سالانه بطور متوسط حدود ۲۰ تا ۳۰ هزار کودک خیابانی از سطح شهرهای بزرگ کشور جمع‌آوری و ساماندهی می‌شوند؛ اما چرخه کار کودکان و حضور دردناک آنها در میادین شهر به قصد کسب درآمد و یا سوءاستفاده باندهای حرفه‌ای همچنان در گردش است. به گونه‌ای که تنها در نیمه اول سال جاری ۸ هزار و ۲۱۹ کودک خیابانی در شهر تهران جمع‌آوری شدند و پیش‌بینی شده است که در همین سال ۴۰ هزار کودک خیابانی جمع‌آوری و به سازمان بهزیستی تحویل داده شود.

آغاز عملیات شناسایی عوامل هدایتگر باندهای استثمار کودکان در این حال علی‌اوسط هاشمی، معاون سیاسی امنیتی استانداری تهران با اشاره به موفقیت‌های صورت گرفته در ساماندهی کارتن‌خوابها، از شناسایی کودکان خیابانی که از سوی گروهها و باندها، استثمار و وادار به تکدیگری شده‌اند، خبر می‌دهد.

وی در توصیف کودکان استثمار شده خیابانی، سن اغلب آنها را زیر ۱۵ سال دانسته و به ایسنا می‌گوید: گروهها و باندهایی به منظور کسب درآمد از طریق تکدیگری، کودکان خیابانی را در سطح شهر پخش و آنها را وادار به فعالیت‌هایی می‌کنند که هیچ‌گونه سود اقتصادی برای خود این کودکان ندارد.

وی با اعلام آغاز شناسایی متکدیان حرفه‌ای و عوامل هدایتگر و استثمار کننده کودکان طی اقدامات ویژه در چند روز آینده تأکید می‌کند که دامنه برخورد با این افراد باید گسترده‌تر شود.

هاشمی همچنین با اشاره به اهمیت توجه به وضعیت کودکان آسیب‌پذیر می‌افزاید: برای ساماندهی این دسته از کودکان نیز مراکز پیش‌بینی و وظایفی برای دستگاهها تعیین می‌شود.

وی به ایجاد زمینه‌های لازم برای نجات کودکان تحت استثمار اشاره کرده و تصریح می‌کند: تولید این دسته از کودکان به لحاظ کارشناسی و آسیب‌شناسی و نیز قانوناً متوجه بهزیستی است و این سازمان نیز آمادگی خود را برای ارائه خدمات و سرویس‌دهی به این گروه اعلام کرده است.

معاون سیاسی امنیتی استانداری تهران می‌افزاید: بر اساس جمع‌بندی جلسات تشکیل شده، سازمان بهزیستی باید عنایت خاصی به موضوع کودکان خیابانی داشته و مأموریت ویژه‌ای را در این مسیر با توجه به ظرفیت‌های ایجاد شده عهده‌دار شود.

تدوین پیش‌نویس آیین‌نامه ساماندهی کودکان خیابانی در وزارت رفاه دکتر واعظ‌مهدوی، معاون سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی وزیر رفاه نیز از تدوین پیش‌نویس آیین‌نامه ساماندهی کودکان خیابانی خبر داده و به ایسنا می‌گوید: پیش‌نویس آیین‌نامه ساماندهی کودکان خیابانی با بهره‌گیری از تجارب استانهای

درگیر با این معضل بخصوص استان تهران و بر اساس طبقه‌بندی مشخص واحدهای ساماندهی در سه سطح مراکز جذب کودکان خیابانی، مراکز ساماندهی کوتاه‌مدت و مراکز نگهداری و اقامت درازمدت این کودکان تدوین شده است.

وی با اشاره به اقدامات صورت گرفته در راستای ساماندهی کودکان خیابانی اعلام می‌کند: از ابتدای تشکیل وزارت رفاه و تأمین اجتماعی «شورای ساماندهی معضل کودکان خیابانی» با هدف بازبینی و بررسی این پدیده در کشور از طریق کشف علل بروز، شناسایی مناطق و شهرستان‌های درگیر و نیز استخراج نقاط ضعف و قوت و ارتقای کیفیت فعالیت‌های جبرانی تشکیل شده و بر اساس مستندات این شورا پیش‌نویس آیین‌نامه ساماندهی کودکان خیابانی تدوین شده است.

وی می‌افزاید: پیش‌نویس این آیین‌نامه به دستور وزیر رفاه توسط رؤسای سازمان‌های بهزیستی ۱۳ استان کشور که بیشتر با معضل کودکان خیابانی درگیرند، به نقد و بررسی گذارده می‌شود تا ضمن بهره‌گیری از تجارب آنها، شرایط بومی استان‌های مختلف نیز در آن لحاظ شود.

معاون سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی وزارت رفاه می‌افزاید: پس از تکمیل درون‌بخشی این آیین‌نامه، در جلسه‌ای به تبادل نظر با نهادهای ذیربط شامل نیروی انتظامی، وزارت کشور، استانداری، دادگستری و غیره پرداخته و سپس برای تصویب نهایی به هیأت وزیران ارائه می‌شود تا به عنوان برنامه مدون کشور برای ساماندهی کودکان خیابانی، توانمندسازی خانواده این کودکان، لحاظ ترتیبات قانونی برای اقامت کوتاه مدت و درازمدت آنها و عودت به خانواده و یا نگهداری توسط بستگان به شمار رود.

وی با اشاره به این که ۸۰ درصد کودکان خیابانی، کودکان کار هستند، اظهار می‌کند: دوره‌های آموزش مهارت‌های شغلی و زندگی برای کودکان کار و مشخص کردن زمینه‌های مناسب مهارت‌آموزی هماهنگ با پروتکل‌های بین‌المللی در خصوص ممنوعیت کار کودکان زیر ۱۵ سال، ضمن رفع مشکلات مالی و اقتصادی خانواده‌های این کودکان بعنوان ضمیمه این آیین‌نامه، تهیه و تدوین می‌شود.

والدین بزرگترین استعمارکنندگان کودکان

به گفته دکتر علم‌الهدایی، معاون اجتماعی سازمان بهزیستی کشور که استعمار کودکان را به طور اعم واداشتن کودکان به کارهای سخت و طاقت فرسا نظیر کار کردن در کارگاه، مزرعه، خیابان و ... به جای تحت حمایت بودن و تأمین سلامت جسمی، عاطفی، روانی، اخلاقی، فکری و اقتصادی آنها می‌داند، ۵۰ درصد کودکان خیابانی کسانی هستند که نباید کار کنند، اما رها شده، تحت ستم قرار گرفته و «کودک کار خیابانی تحت استعمار» هستند.

وی استفاده از کودکان برای نیل به مقاصد اقتصادی را از عمده اشکال استعمار کودکان بیان کرده و به ایسنا می‌گوید: کودکان خیابانی قربانیان شرایط اجتماعی، اقتصادی، خانوادگی، فرهنگی و معیشتی خود بوده و به دلیل بی‌سرپرستی یا بدسرپرستی تحت استعمار هستند.

معاون اجتماعی سازمان بهزیستی در عین حال تأکید می‌کند: اگر منظور از کودکان تحت استعمار کودکان خیابانی محض موجود در جامعه باشند، در صورتی که از آنها حمایت درستی نشود، تمامی آنها نیز استعمار شده هستند.

وی خانواده‌ها را بیشترین استثمارکنندگان کودکان خوانده و منع از تحصیل و واداشتن به کار را از عمده اشکال این استثمار دانسته و تصریح می‌کند، والدین، ناپدری و نامادری بیشتری کسانی هستند که کودکان را به استثمار می‌کشند.

علم‌الهدایی می‌گوید: آوارگی و بی‌خانمانی بزرگترین ستمی است که بر کودکان تحت استثمار بویژه کودکان خیابانی رها شده و بریده از خانه روا شده، ستمی که خود هیچ نقشی در آن نداشته‌اند.

کودکان کار منبع ۳۴ درصد درآمد خانواده‌های فقیر سعید مدنی، محقق و پژوهشگر مسائل اجتماعی نیز در تعریف کار کودک معتقد است: کار کودک به فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که برای کودک به لحاظ روانی، جسمی، اجتماعی و اخلاقی خطرناک و آسیب رسان باشد و ثانیاً موجب محرومیت او از تحصیل شود.

تا ۳۷ درصد کل درآمد خانواده‌های فقیر از طریق کودکان ۳۴، ILO) به گفته وی بر اساس اعلام سازمان بین‌المللی کار کسب می‌شود؛ لذا ادامه فعالیت این کودکان برای خانواده‌ها اهمیت حیاتی دارد.

مدنی می‌افزاید: گسترش کار کودکان موجب جلب توجه دیدگاه‌های حقوق بشر نسبت به این موضوع شده؛ به گونه‌ای که در پیمان‌نامه حقوق کودک موادی به طور خاص به کار کودک اختصاص داده شده است.

وی تصریح کرد: در همین ماده کشورهای عضو متعهد شده‌اند جهت تامین این ماده اقدامات قانونی اجرایی اجتماعی و اقدامات خاص را به عمل آورند که از جمله این اقدامات تعیین حداقل سن برای اشتغال به کار، تدوین مقررات مناسب درباره ساعات کار و شرایط اشتغال و تعیین ضمانت‌های اجرایی و مجازات‌های مناسب برای جلوگیری از کار کودکان است.

این در حالیست که هم اکنون علاوه بر کارهایی که کودکان به طور معمول و سنتی در کارگاه‌های صنعتی و مزارع کشاورزی انجام می‌دادند، زمینه‌های جدی اشتغال به کار کودکان در شرایط بسیار نامطلوب‌تر به وجود آمده است.

اشتغال یک میلیون کودک زیر ۱۸ سال در کشور مدنی به ارائه تصویری از وضعیت کار کودکان در ایران پرداخته و می‌افزاید: بر اساس آخرین سرشماری رسمی کشور (سال ۷۵)، ۳/۱ درصد کودکان ۶ تا ۱۴ ساله به کار اشتغال دارند که این رقم در مناطق روستایی ۴/۲ درصد و در مناطق شهری ۵/۰ درصد است.

وی ادامه می‌دهد: همچنین بر اساس این سرشماری، بیش از ۴ درصد جمعیت شاغل کشور را گروه سنی ۱۰ تا ۱۴ سال تشکیل می‌دهند و در این سال ۴ درصد کل شاغلین یعنی ۶۰۰ هزار نفر از ۵/۱۴ میلیون نفر را کودکان تشکیل می‌دادند؛ این در حالیست که کودکان زیر ۱۰ سال شاغل به کار در این سرشماری محاسبه نشده‌اند.

این پژوهشگر می‌افزاید: بر اساس آمار آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۷۵-۷۶ تعداد دانش‌آموزان در مقطع دبستان ۹ میلیون و ۲۳۸ هزار نفر بوده که ۸ درصد آنها یعنی حدود ۷۰۰ هزار نفر در مناطق شهری و ۱۲ درصد در مناطق

روستایی ترک تحصیل کرده‌اند؛ بنابراین اگر حتی نیمی از این جمعیت به کار اشتغال داشته باشند، بین ۳۰۰ تا ۴۰۰ هزار نفر از کودکان بین ۶ تا ۱۰ ساله در کشور شاغل بوده‌اند که طبق آمار رسمی نزدیک به یک میلیون نفر کودک زیر ۱۸ سال در سال ۷۵ شاغل بوده‌اند.

مدنی با اشاره به آمار موجود از کار کودکان زیر ۱۰ سال در کارگاه‌های قالبی می‌گوید: در گزارش ارائه شده از یک کارگاه قالبی در شهر خوی، سن کودکان قالبی ۷ تا ۱۵ سال بوده که روزی ۱۲ ساعت در شرایط نامساعد به لحاظ نور و هوا شاغل بوده‌اند؛ این در حالیست که مطابق قانون کار کشور به کارگماردن کودکان زیر ۱۵ سال ممنوع بوده و کودکان بین ۱۵ تا ۱۸ سال نیز باید به طور مرتب تحت معاینات پزشکی از سوی سازمان تامین اجتماعی قرار گیرند.

وی با بیان این که در سال ۸۰ خانواده‌های روستایی حدود ۷ میلیون متر مربع قالی تولید کرده‌اند، می‌افزاید: ۸۶۱ هزار خانوار روستایی با جمعیت معادل حدود ۵ میلیون و ۴۰۰ هزار نفر به قالبی اشتغال دارند و از آنجایی که اغلب شاغلان در این کارگاه‌ها را زنان و دختران تشکیل می‌دهند و بر اساس سرشماری رسمی کشور کودک چهار میلیون و ۸۰۰ هزار نفر زنان روستایی بین ۵ تا ۱۹ سال سن دارند و با توجه به اینکه متوسط سن قالبیافان ۱۹ سال است، جمعیت قابل توجهی از کودکان زیر ۱۸ سال تنها در کارگاه‌های قالبی مشغول به کار هستند.

قانون کار زمینه‌ساز استثمار کودکان

مدنی، پژوهشگر مسایل اجتماعی می‌گوید: مواد ۸۲ تا ۸۴ قانون کار شرایطی برای کار کودکان قایل شده است که از آن جمله منع اضافه‌کاری، انجام کارهای سخت و زیانبار و شبانه است.

اما بر اساس ماده ۱۸۸ قانون کار، کار کودکان در کارهای خانگی و به موجب ماده ۱۹۶، کار آنها در کارگاه‌های کوچک زیر ۱۰ نفر ممنوعیت ندارد. بنابراین قانون کار با استثنا کردن کودکان شاغل در کارگاه‌های کوچک و خانگی از اصل ماده ۷۹ و مواد ۸۲، ۸۳ و ۸۴ قانون کار که اشتغال به کار کودکان زیر ۱۵ سال را منع کرده، زمینه استثمار کودکان را فراهم کرده است.

وی خاطر نشان می‌کند: علاوه بر این، بر اساس ماده ۸۴، در مشاغلی که به دلیل ماهیت زیانبار برای سلامتی و اخلاق کارآموزان و نوجوانان زیان‌آور است، حداقل سن کار ۱۸ سال تعیین شده و این بدان معناست که اگر زمینه زیانباری برای کار کودکان و نوجوانان مرتفع شود، کارفرما می‌تواند از کار کودکان استفاده کند. در نتیجه این ماده نیز زمینه استثمار کودکان را فراهم کرده است.

پیری زودرس و افسردگی، پیامد کار در سنین کودکی

مدنی معتقد است: از یک سو فضاها و محیط‌های مرکزی و شهری اجازه کار کودکان با حفظ سلامت جسمی و روانی را نمی‌دهند و از سویی دیگر یک سوم درآمد خانواده‌های فقیر از طریق کودکان تامین می‌شود؛ لذا اگر مانع کار کودکان شویم، خانواده‌ها آنها را مجبور به کار می‌کنند و در صورت اجازه کار به آنها، سلامت جسمی و روانی آنها در معرض خطر قرار می‌گیرند. در نتیجه، واکنش و مداخله در کار کودکان بدون تامین حداقل نیازهای آنها عملی نیست و کار کودکان نیز مانند بسیاری از مشکلات اجتماعی در کشور باید به صورت ساختاری حل شود.

چنانچه با اجرای قانون نظام جامع رفاه و تامین اجتماعی و حمایت از خانواده‌های زیر خط فقر مطلق و تامین حداقل نیازهای آنها امکان ممنوعیت کار کودکان وجود دارد .

وی تصریح می‌کند: به هیچ وجه نمی‌توان به کار کودکان رسمیت بخشید؛ بلکه باید با گستردن چتر ایمنی بر خانواده‌های این کودکان مانع استثمار آنان شد؛ چراکه هم اکنون هر جا کارفرمایی تمایل به استخدام کودکان به جای بزرگسالان دارد، انگیزه اصلی او نیز سوءاستفاده از مجموعه شرایط کار کودکان است؛ در نتیجه هر کودک زیر ۱۴ سال شاغل قطعا مورد استثمار قرار می‌گیرد .

به گفته وی، سازمان بهداشت جهانی، فشارهای روانی، پیری زودرس، افسردگی، احساس درد و عدم اعتماد به نفس را از عوارض کار کودکان در سن پایین عنوان کرده است .

وظیفه پراهمیت مجلس شورای اسلامی برای اختصاص سود سرشار کار به کودکان شاغل مدنی خاطر نشان می‌کند: نخستین سطح در حل معضل کار کودکان توجه به ساختارهای اجتماعی و اقتصادی و زمینه‌هایی است که خانواده‌های زیر خط فقر را وادار به استفاده از امکانات کودکان خود می‌کند؛ بنابراین با افزایش میزان نابرابری در جامعه تعداد این خانواده‌ها و به تبع آن موارد کودکان کار بالا می‌رود، ولی چنانچه سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی در جهت کاهش فقر و نابرابری در جامعه باشد، زمینه‌های کار کودکان از بنیاد خشک می‌شود .

وی در ادامه نقش سازمان‌ها و دستگاه‌ها مانند وزارت کار به عنوان مجری قانون کار و مجلس شورای اسلامی را به عنوان قانونگذار در رفع معضل کودکان کار پر اهمیت خوانده و به ایسنا می‌گوید: مجلس شورای اسلامی با تدوین قوانین حمایتی می‌تواند سود سرشار ناشی از کار کودکان برای کارفرمایان را به نفع کودکان تعدیل کرده و از سویی دیگر حداقل حقوق آنها را تامین کند؛ چراکه هم اکنون کارفرمایان الزامی به بیمه و ایجاد سایر شرایط کار برای شاغلین زیر ۱۴ سال ندارند و صرفا به علت سن کم به آنها نصف حقوق را پرداخت می‌کنند .

مدنی سطح آخر (خردترین سطح) رسیدگی به کودکان کار را شناسایی کودکان کار و ارائه خدمات به خانواده این کودکان می‌داند و می‌گوید: در این سطح بیش از دولت، سازمانهای غیردولتی تأثیرگذارند و در سطح میانی نیز باید با اجرای قوانین و گشودن دست سازمانهای غیردولتی به اصلاح وضعیت موجود کمک کرد؛ البته نباید فراموش کرد که اصلاحات و مداخله در سطح خرد و میانی تنها در صورت اصلاحات در سطح کلان قابل توجه است؛ چراکه هم اکنون با وجود پذیرفتن کنوانسیون حقوق کودک از سوی ایران به دلیل ناکارآمدی دستگاهها مفاد آن پیگیری و اجرای جدی نمی‌شود .